

Lochem 1937 - de automatische telefoondienst doet zijn intrede

Jan Klein Egelink

Op 7 september 1937, ongeveer 65 jaar geleden en ruim 30 jaar na het in gebruik nemen van de handcentrale, was het zover. De ruim 300 op het telefoonnet aangesloten Lochemers konden automatisch gaan telefoneren. Op die dag, om 13.00 uur precies, waren voor de plaatselijke „telefoonjuffrouw“ de werkzaamheden grotendeels ten einde en behoorde het oude telefoontoestel met de slinger tot het verleden. Dat wil zeggen voorlopig. Niemand kon op dat moment bevroeden dat dit antieke toestel een kleine tien jaar later weer van de zolder moest worden gehaald. De amateurhistoricus A. Dieperink heeft in zijn interessante verhandeling „Van bodediensten tot PTT“ over de lokale telefoonhistorie het een en ander al gememoreerd. Zie bladzijde 7 van het boek „Grepn uit de geschiedenis van Lochem“ (1985). In aanvulling hierop zijn er nog wel een paar dingen die voor geïnteresseerden in de PTT-geschiedenis mogelijk van belang zijn.

Het initiatief om Lochem telefonisch bereikbaar te maken is ongeveer honderd jaar geleden uitgegaan van het toenmalige Verfraaiingsgezelschap (V.G.), de voorloper van de huidige VVV. Vooral door de vele hotelhouders, die toen in de zomer nogal wat gasten van een zekere importantie te logeren kregen, werd bij het V.G. aangedrongen op een snelle communicatie met andere plaatsen. Aan dit verzoek wilde het V.G. graag voldoen maar zo gemakkelijk als het leek, was het nu ook weer niet.

Alleen al om financiële redenen moest het systeem zo eenvoudig mogelijk gehouden worden en ook het aantal belangstellenden voor deze nieuwe vinding moest zo groot zijn dat het de moeite van de te maken kosten waard was. Om te beginnen won het V.G. in mei 1904 inlichtingen in bij verschillende telefoonmaatschappijen. Als voorwaarde werd toen gesteld dat zich minstens veertig gegadigden voor een aansluiting moesten melden. Het abonnementsgeld zou voor Lochem en het buitengebied f 45,- gaan bedragen. Per aansluiting zou f 45,- worden geheven plus een bedrag van f 3,- voor elke honderd meter

buiten de kring van Lochem. Door het V.G. werden circulaire rondgestuurd waarin werd opgeroepen lid te worden van een Lochemse telefoonmaatschappij. Bij directe inschrijving hoefde men geen entreegeld te betalen. Wie zich later aanmeldde moest dat wel doen. De voorzitter van het V.G., Ds A. Karel E. Horst, en secretaris A. Staring deden alle mogelijke moeite om de mensen te wijzen op het belang van dit nieuwe communicatiemiddel. Vooral op de neringdoenden werd een beroep gedaan.

Een maand na dit eerste initiatief, op 8 juni 1904, werd tijdens een bestuursvergadering de telefoonkwestie weer aan de orde gesteld. Tegen de verwachting in was het bestuur zeer teleurgesteld. Lochem bleek niet zo vooruitstrevend te zijn als was gedacht. De hoteliers waren weliswaar grote voorstanders maar slechts weinig neringdoenden waren enthousiast. Van deze categorie zagen velen de directe voordelen ervan niet in en bovendien vonden ze de kosten te hoog. Desondanks werd door het V.G. besloten om een telefooncommissie in het leven te roepen. Daarin hadden zitting de heren Mr. H.P. Berlage, E. Franken, W.F. Lefèber en Mr. J.G. ridder van Rappard.

Omdat op de grote hoeveelheid circulaire die waren rondgestuurd slechts 38 reacties waren binnengekomen - twee te weinig om iets te beginnen - kon het V.G. voorlopig weinig ondernemen. Vooral de winkeliers bleven dwarsliggen. Nogmaals verklaarden zij dat hun de noodzaak niet was gebleken. Volgens de meeste winkeliers en kleine zakenlieden kwam de telefoon slechts aan één categorie ten goede, namelijk die van de hoge heren. De welgestelden konden volgens hen "(...) de dagmeisjes wel aan de kant doen; de boodschappen konden nu wel per telefoon afgehandeld worden." Ook vreesden ze achteruitgang en concurrentie omdat de vaste klanten dan te gemakkelijk iets van elders zouden kunnen betrekken.

Het V.G. vond dit maar een primitieve gedachtengang. Het was toch ook, zo redeneerde dit gezelschap, een manier om het de klanten gemakkelijk te maken. Hoe dan ook, men begreep er hier nog maar weinig van. Toch besloot het bestuur verdere pogingen te doen om Lochem aangesloten te krijgen.

En er kwam een oplossing. Van Rijkswege werd bekendgemaakt dat voortaan in het hele land

aanleg en exploitatie van het telefoonnet door het Rijk geregeld zouden worden. Zo ook voor Lochem. Het Rijk deed een beroep op het V.G. om degenen die al hadden ingeschreven en eventueel andere belangstellenden voor een speciale vergadering bijeen te roepen. Van Rijkswegen zou dan nadere informatie verstrekt worden over de nieuwe voorwaarden. Ook zou nogmaals het belang van telefoonaanleg ook voor Lochem worden benadrukt.

Dit lukte en er werd spoed achter de zaak gezet. De kosten werden nu ook lager. Het Rijk berekende f 25,- per jaar voor een abonnement, f 0,025 voor een lokaal gesprek en f 0,30 per drie minuten voor interlokale gesprekken. Geleidelijk aan begonnen in Lochem het nut van zo'n communicatie in te zien. Niettemin gingen de ontwikkelingen tergend langzaam maar de PTT toog aan het werk en de "bovengrondse" telefoondraden werden aangebracht.

Op 1 juli 1905 was het zover. Officieel heette het: "De minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, gezien het adres van den Directeur Generaal der Posterijen en Telegraphie d.d. 28-6-1905 no. 2157 heeft goedgevonden te bepalen dat een interlocaal Rijkstelefoonbureau wordt gevestigd te Lochem dat met ingang van 30 juni 1905 voor het algemeen verkeer zal worden opengesteld." Sinds die datum was dus ook voor Lochem de telefoon een feit en van toen af stond de 4500 inwoners tellende stad aanhoudend en gemakkelijk in verbinding met de centra van handel en verkeer. Dat heeft zonder twijfel voor veel plaatsgenoten langzamerhand grote betekenis gekregen.

Op dat moment waren er ongeveer zestig aansluitingen. Het duurde niet lang of de telefoon begon aardig in te burgeren. Het nieuwe en vreemde ging er al gauw een beetje af en met de bediening van het toestel raakte

men aardig vertrouwd. Twee plaatsgenoten, de dames Wybrands en Van Doorn, die nog in opleiding waren, werden alvast aangesteld als telefoniste.

Met ingang van 17 juli 1905 werd het telefoonnet in de stad opgenomen in het buitenlandse communicatiesysteem en kon men ook internationaal bellen. Wat aanvankelijk zeer moeizaam op gang kwam, werd in toenemende mate populair. In de eerste maand van de openstelling (juli) werden er door de Lochemers 543 lokale en 311 interlokale gesprekken gevoerd. Er waren 110 binnenkomende gesprekken en het aantal inkomende internationale gesprekken bedroeg in die eerste maand al zeven.

In augustus 1911, ruim zes jaar na de invoering, zat Lochem tegen de honderd aansluitingen aan.

De technische ontwikkeling hij de PTT ging van jaar tot jaar met rasse schreden vooruit. In het begin van de jaren dertig werd begonnen met de automatisering van het telefoonnet. In verband met de toen heersende economische crisis en de toegepaste

realiseren en zo maakte de oude slingertelefoon plaats voor de kiesschijf. Er werden moderne telefoontoestellen ontworpen waarvan vlak voor de tweede wereldoorlog door ongeveer 400 Lochemse abonnees werd gebruik gemaakt. Helaas echter van betrekkelijk korte duur.

Oorlog en herstel

De oorlog maakte voorlopig een eind aan de verdere ontwikkeling van de telefoon. In de loop van de bezetting werd een groot deel van de Lochemse telefoons afgesloten. De toestellen werden door de Duitse militaire instanties in beslag genomen. Was het hierbij gebleven dan had onze PTT-directie alleen maar tevreden kunnen zijn. Het terugtrekken van de Duitse troepen op 1 april 1945 had voor de Lochemse telefooncentrale echter een tragisch gevolg.

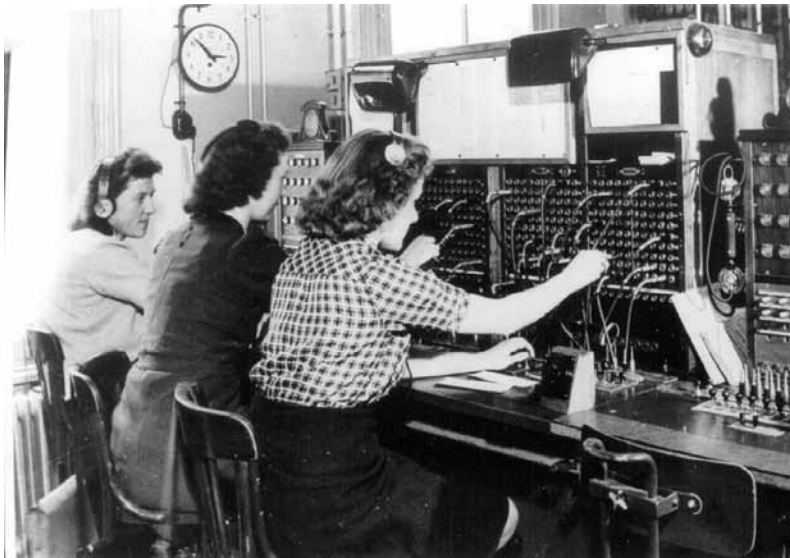
In de beruchte winter daarvoor was in ons postkantoor en in de centrale die erachter lag een Duits "Sprenkcommando" gehuisvest. Degenen bij de Lochemse PTT die wat meer wisten, hielden hun adem in. Een van de deskundigen in die periode was de sectorchef H. Evers uit

De dames en heren belast met de bediening van noodhandcentrale van de PTT, kantoor Lochem (1945). Chef-telefoniste mevrouw Van Lunteren, en de dames Lichtendahl, Avenarius, Postel en Sipsma; staande de heer Evers, sectorchef en de heer Schippers, monteur.

bezuinigingen verliep dit proces nogal traag. Toch lukte het de automatisering voor Lochem te

Lochem. Omdat hij de boze plannen kende die de bezetter koesterde bij een eventuele terugtrek-

21-4-1947, de noodhandcentrale in de knooppuntcentrale Lochem.

king, zag hij die winter kans enkele belangrijke onderdelen van de automatische centrale te verdonkeremen zonder dat het "Sprenkcommando" daar erg in had. Dat nam echter niet weg dat op die eerste april 's middags om kwart over drie de telefooncentrale de lucht in ging, tegelijk met andere belangrijke installaties. Van direct automatisch telefoneren zou hier voorlopig geen sprake meer kunnen zijn. Alles was zo grondig verwoest dat het in geen drie maanden mogelijk was telefonische contacten te onderhouden.

Dankzij de vindingrijkheid van de Lochemse PTT-mannen en de vooruitziende blik van de heer Evers, die enig belangrijk materiaal had weten te redden, kwam er op 13 juli 1945 weer een voorlopige telefoondienst. Het was echter wel improviseren geblazen. Men was teruggekeerd naar de tijd van 1905 toen men begon. De handcentrale en de oude slingertoestellen uit grootmoeders tijd zouden weer dienst gaan doen. Gelukkig had men nog een serie van die apparaten op de PTT-zolder bewaard. De handcentrale was berekend op 200 aansluitingen. Doordat echter niet voldoende materiaal beschikbaar was, konden slechts 150 aansluitin-

gen worden gerealiseerd. Maar er was weer een begin. Met man en macht werd nadien gewerkt aan herstel en vernieuwing van de Lochemse centrale. Het zou echter nog tot 12 september 1951 duren alvorens het automatisch telefoonverkeer tussen Lochem en de rest van ons land kon worden hervat.

Tijdens een gesprek met mevrouw S.Haanstra-Breukink, een van onze trouwe leden, wist zij zich betreffende het beschreven telefoongebeuren te Lochem nog het volgende te vertellen: "Voor zover ik mij kan herinneren, hing er bij ons aan de wand in de keuken een telefoon, zo'n bruin Ericsson-geval met een slinger. Later kwam de kiesschijf. Maar ik kan mij niet herinneren dat Mama urenlang zat te kletsen aan de telefoon. Zij belde haar vriendinnen niet op en de vriendinnen deden dat evenmin. De telefoon was zakelijk bedoeld. In de oorlog werd ik soms na 20.00 uur opgebeld en vroeg een jongemanstem: Wil je even luisteren? En dan draaide hij een grammofoonplaatje van de Kilima Hawaii-ians. Ook was er eens een boer uit Barchem die moest opbellen naar een of andere dienst dat hij een dood kalf aan de weg had gelegd voor het destructiebedrijf. Hij wist niet hoe hij moest bellen

en mama zei: "Je neemt de hoorn van de haak en dan moet je heel hard schreeuwen anders horen ze het niet aan de andere kant." Die boer schreeuwde de kop eraf: "B 64, DOOD KALF, DOOD KALF!" Mama zei: "Harder." En die boer jankte maar door. Wij lagen slap van het lachen. Diezelfde man vroeg eens aan Mama, wijzend op onze ruwhaar fox: "Is dat een Bouvier (*bouw vier*)?" "Nee," zei Mama, "dat is een bouw vijf!" De man had niet eens door dat hij werd belazerd. Zo zie je dat ook de boeren net voor de oorlog nog geen telefoon hadden. Mijn man zijn ouders hadden pas telefoon toen ze uit Lochem weg waren, men had geen telefoon nodig, men schreef brieven. Dat kan "men" dus nu niet meer."

Bronnen

- Lochemse Courant, (1937)
- Informatie de heer H. Evers, (1983)
- Persoonlijke herinneringen 1939-1945, J. Klein Egelink
- Persoonlijke herinneringen, mevrouw S.Haanstra-Breukink
- "Grepn uit de geschiedenis van Lochem", A. Dieperink, (1985)